

минуле” побудовано із постаті, зображеної на гербі, — “Козак з рушницею” і групи “спудеїв” (студенти Київської духовної академії). Це наскрізь українське опрацьовано на рівні “Мира искусства”. Так найвищі досягнення російської графіки були перенесені Нарбутом на український ґрунт.

Шедевром Нарбута є гуаш “Еней з військом” — чудова за колоритом і композиційним ритмом, виконана для нездійсненого видання “Енеїди” Котляревського.

Дещо окремо у творчості художника стоять його “архітектурні фантазії”: похмурі, зимні, безнадійні обеліски; мертві водоймища; вітряки... В усьому цьому — передвістя сюрреалізму, не знаного в Росії. Нарбут був професором графіки і ректором Української академії мистецтв, мав учнів, які були йому цілком зобов’язані своїм успіхом — М. Кирнарського, Н. Лозовського, М. Алексеєва, Р. Лісовського. Лозовський передчасно помер, інші перенесли свою діяльність за межі України. Вплив Нарбута на українську графіку був значний. А. Серєда і О. Марєнков не вчилися у нього, але наслідували його стиль.

Вельми оригінальний графік — Євген Святський, учень і співавтор С. Тихоніна, плідотворно працював у галузі промислової графіки. Його станкові композиції, краєвиди, абстракції, символічні твори не мають аналогій у Росії і є явищем непересічним (спадщина Святського у повному обсязі зберігається у Харківському художньому музеї, ще не введена у науковий обіг, не популяризується, як на те, безперечно, заслуговує).

Надзвичайно цікавим живописцем був Петро Холодний — автор символічних і релігійних композицій, донедавна ганьблений радянськими мистецтвознавцями за занепадницький модернізм. У Західній Україні успішно працювали Олена Кульчицька, вихованка Краківської академії красних мистецтв, модерніст, яка зросла на зразках українського образотворчого фольклору і західноєвропейського імпресіонізму, а також імпресіоніст Іван Труш. За кордоном працював майстер європейського рівня Василь Хмєлюк. У сталінському концтаборі загинув витончений колорист, автор символічних композицій, словнених віри у світле майбутнє України, Юхим Михайлів.

Отже, українське мистецтво початку ХХ століття було на піднесенні, але розвиток його стримали кайдани соціалістичного реалізму, в які воно було закуте деспотичною владою. Проте і за несприятливих умов мистецтво України вперто існувало.

Київ

*Тетяна Кара-Васильєва,
Валентин Фоменко*

ВЧЕНИЙ І ХУДОЖНИК ПЛАТОН БІЛЕЦЬКИЙ

(До 75-річчя від дня народження)

Ім’я видатного українського вченого і художника, члена-кореспондента НАН України, професора, доктора мистецтвознавства, лауреата Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка П. О. Білецького добре знане в нашій країні та за її рубежами. Цього року наукова й культурна громадськість відзначатиме сімдесят п’ятий ювілей дослідника. Численні праці П. О. Білецького — наукові публікації, статті, фундаментальні монографії, міцно ввійшли до того національного культурного фонду, з якого повсякденно черпають відомості, збагачуються теоретичними положеннями мистецтвознавці, історики, фольклористи — всі, хто любовно припадає до джерел української художньої класики і сучасного мистецтва.

Платон Олександрович Білецький народився 8 листопада 1922 р. в Харкові в родині видатного українського вченого — академіка Олександр

дра Івановича Білецького. Атмосфера високої духовності й культури, пануюча в родині, послужила важливим фактором, що вплинув на формування напрочуд багатогранної особистості П. О. Білецького та наклала відбиток на кристалізацію його майбутніх творчих зацікавлень, врешті — на все життя цієї щедро обдарованої талантом і широтою душі видатної людини.

Свій творчий шлях майбутній вчений розпочав як художник, залишившись вірним цьому своєму покликанню і досі. В 1939—1941 рр. він навчається у Харківському художньому училищі, згодом — Московському (1943—1944 рр.) та Київському художніх інститутах (1944—1949 рр.). Його педагогами у Києві були К. М. Єлева та О. О. Шовкуненко. Творчість останнього — визнаного класика українського мистецтва — особливою мірою позначилася на формуванні П. О. Білецького як художника.

Істотний внесок він зробив у розвиток українського портрета. Його особливо вабили творчі особистості, що засвідчує образний репертуар багатьох його полотен. Поміж ними виділяються портрети М. В. Гоголя (1952), актора і режисера Ю. В. Шумського (1954), академіка Л. М. Яснопольського (1954), І. Я. Франка (1956), композиція “Іспанський танець” (актори Л. П. Герасимчук та О. Н. Сегаль; 1956—1957) тощо. Живописним роботам П. О. Білецького притаманний широкий діапазон художньої інтерпретації образів портретованих. У деяких полотнах він робить акцент на інтелектуальній зосередженості відтворених персонажів, інших — виразно й емоційно вияскравлює темперамент зображених людей. Окремі портрети П. О. Білецького сповнені справжньої поезії, глибокого ліризму (цикл зображень його дружини — Горислави Михайлівни та ін.). Втім у всіх його портретах послідовно простежується прагнення автора розкрити неповторну індивідуальність характерів, відтворити духовні витoki тієї чи тієї зображеної особистості.

Як і його вчитель — О. О. Шовкуненко — П. О. Білецький приділяє чимало уваги відтворенню мотивів рідної природи. Професійною майстерністю, емоційною наснаженістю відзначаються, зокрема, його численні натюрморти, сповнені широкого замилювання живим довкіллям. Невід’ємною рисою всіх мистецьких робіт П. О. Білецького є досконалість й викінченість реалізації творчого задуму, висока живописна культура — логічний вислід фундаментального мистецького вишколу.

З 1957 р. П. О. Білецький розпочинає працювати також як учений — у галузі історії та теорії мистецтва. Саме на цій нелегкій ниві ним зроблено внесок в українську культуру, котрий важко перебільшити. Діапазон творчих зацікавлень вченого вражає. У колі інтересів П. О. Білецького окрім українського — мистецтво багатьох народів світу, від сивої давнини до наших днів, професійне і народне.

Працюючи в Київському державному музеї західного та східного мистецтва увагу П. О. Білецького привернули рідкісні зразки старого китайського мистецтва. Саме вони послужили імпульсом для створення першої монографії вченого “Китайское искусство” (1957) — першої і досі єдиної розвідки такого роду в нашому мистецтвознавстві. Вже в цій ранній праці П. О. Білецького виявилися типові для досліджень вченого риси. Це і надзвичайна ґрунтовність, навіть скрупульозність опрацювання фактичного матеріалу, чіткість, влучність і яскравість художньо-образних характеристик окремих мистецьких пам’яток, ґрунтовна аргументованість теоретичних узагальнень, рідкісна широта й універсальність гуманітарної ерудиції. І все це — результат не лише, мабуть, уродженого творчого хисту, а й упертої, копіткої, тяжкої щоденної праці. Взагалі працьовитість П. О. Білецького заслуговує подиву, все, що виходить з-під його пера, має однаково високий професійний гатунок. Наслідком орієнтальних зацікавлень вченого стала низка праць, присвячених китайському та японському мистецтву. Серед них — книга “Одержимый рисунком. Повесть о японском художнике Хокусае” (1970).

1959 р. виходить друком монографія П. О. Білецького про Г. І. Нарбута, передмову до якої написано М. Т. Рильським. Фактично вчений заново відкрив для широкого загалу ім'я видатного українського митця, яке перед тим з відомих причин доволі довго викреслювалося з нашої культури. Видана 1985 р. його фундаментальна монографія, присвячена художникові, значно більша обсягом за попередню, побудована на величезному документальному матеріалі, є, поза сумнівом, визначним явищем в українському мистецтвознавстві.

Сталим об'єктом наукових студій П. О. Білецького є творчість Т. Г. Шевченка. 1962 р. побачив світ його нарис "Шевченко в Києві", згодом — численні статті про великого художника. Багато зробив учений у справі підготовки нового повного видання мистецької спадщини Т. Г. Шевченка. Завершив велику монографію про художника, як не дивно, — фактично перше фундаментальне дослідження про Шевченка-художника. На жаль, воно досі не побачило світ.

Чи не найбільш вагомий тематичний масив поміж робіт вченого становлять дослідження про давній український портрет. Останньому П. О. Білецький присвятив дві монографії (1969, 1971) та цілу низку інших розвідок. Учений став справжнім першовідкривачем цієї блискучої сторінки національного образотворчого мистецтва. П. О. Білецьким введено в науковий обіг й ґрунтовно проаналізовано величезний фактичний матеріал, який дає повне право характеризувати український портретний живопис XVII—XVIII століть як художнє явище світового масштабу.

Гідна подиву широта знань П. О. Білецького завжди дає можливість вченому, вияскравлюючи окремі явища історії українського мистецтва, певні етапи його еволюції, розглядати їх на широкому загальноісторичному, загальнокультурному тлі, в міжнародному контексті. Одним з підтверджень цьому є його монографія "Скарби нетлінні. Українське мистецтво у світовому процесі" (1974).

Глибиною і оригінальністю спостережень сповнені твори П. О. Білецького, присвячені класикам західноєвропейського мистецтва — Рафаелю, Леонардо да Вінчі, Мікельанджело, Рембрандту.

Окрім професійного мистецтва, П. О. Білецький приділяє увагу дослідженню образотворчого фольклору. Вчений перший з такою повнотою вивчив численні народні картини типу "Козак Мамай", розкрив їх неперехідну мистецьку цінність.

П. О. Білецький стояв біля витоків підготовки та видання шеститомної "Історії українського мистецтва", був членом її редколегії та співавтором. Ученим написано десятки статей для обох видань "Української Радянської Енциклопедії". П. О. Білецький — автор численних рецензій на наукові та науково-популярні видання. Утім, усім їм, як і фундаментальним роботам ученого, притаманна та ж ґрунтовність, неповторна виразність мови, яскравість образного мислення.

Портрет П. О. Білецького був би значною мірою збідненим, коли не згадати про його справді подвижницьку працю на благородній педагогічній ниві. З 1959 р. і досі П. О. Білецький викладає у Київському державному художньому інституті — тепер — Українська академія мистецтва. За майже сорок років педагогічної діяльності ним виховано сотні кваліфікованих фахівців-мистецтвознавців, що займаються науковими дослідженнями, викладають у вузах, працюють у музеях, інших культурно-освітніх закладах, роблять вагомий внесок у розбудову гуманітарного потенціалу нашої держави. П. О. Білецьким підготовлено ряд кандидатів та докторів наук.

Відзначаючи сімдесятип'ятиріччя від дня народження Платона Олександровича Білецького, побажаємо ювілярові з тією ж, що й раніше, енергією і натхненням створювати нові плодотворні праці, здійснюючи свої найзаповітніші задуми, а також здоров'я, щастя і добра.

Київ